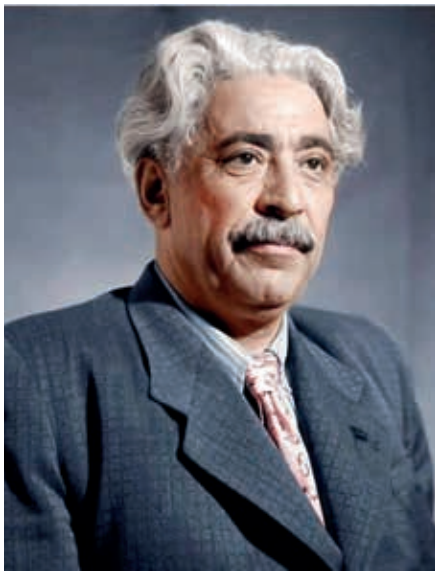

Səməd Vurğun – 120

Milli poeziyamızın Səməd Vurğun ucalığı

Xalqımız XX əsr Azərbaycan poeziyasının əfsanəsi sayılan Xalq şairi, akademik Səməd Vurğun Yusif oğlu Vəkilovun anadan olmasının 120 illik yubileyini onun xatirəsinə sonsuz ehtiram və irsinə yeni bir maraq göstərməklə qeyd edir. Bu barədə Prezident İlham Əliyevin sərəncamı şairinin irsinə yüksək qayğının, dəyərin növbəti nümunəsi kimi ədibin həyat və yaradıcılığının yenidən və dərinlən öyrənilməsinə və yeni nəsillərə tanidilməsinə xidmət edir.

Çağdaş ədəbiyyatşünaslığımızın sənət və sənətkara zaman ucalığından baxışı göstərir ki, Səməd Vurğun milli poeziyamızda fəth etdiyi zirvə mövqeyini XXI əsrdə də qoruyub saxlayır, ədəbi məktəb rolunu davam etdirir. Bu gün Azərbaycan ədəbiyyatşünaslığına, ötən əsrin əsr ədəbiyyatına hansı yöndən baxsaq, Səməd Vurğun dahiliyi öz ucalığı ilə görünür.

Vəkilovlar nəslinin görkəmli nümayəndəsi olan Səməd Vurğunun həm də Molla Pənah Vəqiflə qohumluq bağları var. Şairin ana nənəsi Molla Pənah Vəqifin nəslindən olub və şairin yaradıcılığında belə bir rüşədən, kökdən gələn poetik, yük, poetik irs də var. Mənsub olduğu Vəkilovlar nəslinə, ümumiyyətlə, Azərbaycan tarixində önəmli mövqeyi ilə seçilir. Bu nəsil bizim ədəbiyyatımız və tariximiz üçün önəmli insanlar yetirib. Səməd Vurğun isə Vəkilovlar nəslini Azərbaycan ədəbiyyatı kontekstində zirvəyə qaldırdı.

Əgər ondan əvvəl Vəkilovlar nəslinə daha çox tarixi, ictimai səhnədə görünürdüsə, Səməd Vurğun bu zirvəni ədəbiyyata da gətirdi. Sonradan həmin zirvəni Səməd Vurğunun öz övladları davam etdirdilər. Bu gün də həmin nəslin nümayəndələri Azərbaycanın ictimai, siyasi həyatında fəallığı ilə tanınır. Həmin nəsiləndən olan hüquqşünaslar, musiqiçilər hazırda da öz fəaliyyətləri ilə Azərbaycan ictimai, mədəni həyatına öz töhfələrini verirlər. Bu baxımdan Səməd Vurğunun nəticəsi Vurğun Vəkilovun fəaliyyətini xüsusi qeyd edə bilərik.

Qazax mühiti bildiyimiz kimi, saz, söz, sənət mühitidir, Səməd Vurğunun ana babası da şair olub. Vəkilovlar nəslində də sözə, saza xüsusi məhəbbət olub, şairin öz atası Yusif bəy də çox gözəl saz ifaçısı olub. Belə bir mühitdə böyüyən Səməd Vurğun təbii ki, poeziya ilə, sənətlə qidalanan bir ruha malik idi. Səməd Vurğun elə bir zirvədir ki, onun ədəbi şöləsi həm özündən əvvəlki, həm də sonrakı ədəbi irsimizə işiq salır. Qüdrətli şairin poeziyasının rüşələri

iki mənbədən qidalanır: həm xalq şeirindən, xalq ruhundan, rəvanlıqdan, folklor motivlərindən, həm də fəlsəfədən.

Səməd Vurğun xalq şeirinin rəvanlığını, aşıq şeirinin o gözəlliyini, ürəyəyatımlılığını, duyğularını gətirib fəlsəfə ilə birləşdirir. Və bu iki qovuşma nöqtəsində yaranan və xalq şeiri ilə müasir poeziyanın sintezi olan Səməd Vurğun poeziyası məhz bu səbəbdən bu gün də sevilir. Onun poetik irsi bu xalqın aşıq sənətinə də, muğam irsinə də, klassik bəstəkarlıq məktəbinə də doğma idi. Səməd Vurğunun poetik dilindəki rəvanlıq, şeirlərindəki dərin mənalar həm müasir musiqi, həm də klassik musiqi kontekstində özünü tam şəkildə tapa bilirdi.

Ümumiyyətlə, Səməd Vurğunun özü də bir xalq adamı idi, xalqın sevimli övladı idi. Onun sadə insanlarla görüşləri, ovçu-luq sərgüzəştləri, Azərbaycanın ən ucqar bölgəsində belə insanların ona qeyri-adi məhəbbəti ilə bağlı müxtəlif əhvalatlar, əfsanələr bu gün də dolaşmaqdadır. Səməd Vurğun xalqın içindən çıxan, xalqın ruhunu dərinlən bilən və həmin xalqın ruhunu müasir notlarda səsləndirə bilən bir şair idi.

Xalq şairinin dillər əzbəri olmuş “Azərbaycan” şeiri yurdumuzun poetik xəritəsidir. Bir şeir çərçivəsində şair Azərbaycanın həm həmin dövrdəki obrazını yaradıb, həm gələcəyinə işıq tutub, həm də ana yurdun tarixinə ekskurs edib. “Azərbaycan” şeiri sadə ifadələrlə çox dərin mənaların ifadə edildiyi poetik nümunədir. Səməd Vurğun Azərbaycan dilinin, bugünkü Azərbaycan dilinin əsas banilərindən biridir.

XX əsrin əvvəlləri, 1920-30-cu illər Azərbaycan dilində fərqli, müxtəlif əsintilərin olduğu məqam idi. Həmin dövrdə və daha öncədən Cəlil Məmmədquluzadə – Molla Nəsrəddin məktəbi, Əli bəy Hüseynzadə – Füyuzat məktəbi var idi. Bolşevik işğalından sonra rus sözlərinin bizim dilimizə süni şəkildə daxil edilməsi, zorla pərçim edilməsi prosesi sürətləndi. Bu baxımdan Səməd Vurğun əsərlərini təmiz, xalq dilinə yaxın Azərbaycan dilində yazırdı və onun əsərlərində əks olunan dil sonradan müasir Azərbaycan ədəbi dilinin bazisi oldu. Məhz həmin bu poeziyadan keçən dil bu gün bizim istifadə etdiyimiz ədəbi dildir.

İstənilən sənətkar öz zamanının yetirməsidir. Amma Səməd Vurğun yaradıcılığında elə məqamlar var ki, onu çağdaşı olduğu zamanın mənəşəsindən, əhatəsindən çıxara bilər. Son zamanlar Səməd Vurğun şəxsiyyəti, yaradıcılığı ilə bağlı müzakirələr yenidən ədəbi gündəmdədir. Xalq şairinin irsinə və özünə yönəlmiş neqativ məqamlara şairin öz ədəbi irsi tutarlı cavabdır. Səməd Vurğun bütün yönləri ilə xalqına, öz türk kökünə bağlı bir şəxsiyyət olub.

Dahi sənətkar sovet dövründə yazılmış elmi araşdırmalarda qeyd edildiyi kimi,

“marksizm-leninizm estetikasına sөykənən”, “sovet həqiqətini əks etdirən” ilk baxışdan sırf kommunist ideologiyasını təbliğ edən əsər təsiri bağışlayan “Komsomol” poemasının belə alt qatları, misraları arasından bu vətən, türklük sevgisi süzülür. “Türk” sözünün tabuya çevrildiyi, rus dilinin geniş təbliğ edildiyi zaman Səməd Vurğunun “Komsomol” poemasında yazırdı:

Nədən söyləməsin ana dilinə

Öz odlu nitqini yoldaş komissar?

Türkcə danışmasın sevgilisilə...

Bu mənhus adətdə böyüklükmü var?

Məndən inciməsin yoldaş komissar!

Qeyd etdiyimiz dövrdə bu misraları yazmaq sənətkardan böyük cəsarət tələb edirdi. Yəni həmin əsərdə şair Humaydan bəhs edərkən maraqlı milli-etnoqrafik məqamlara toxunur. Belə ki, əsərdə Sovet dönməsində qadağan edilmiş “Novruz” bayramı ilə əlaqəli inanclar, mərasimlər təsvir edilir. Səməd Vurğunun böyüklüyü məhz bu cür məqamlarda, ölüm hökmü ehtimalı altında sətirləti da belə olsa öz fikrini gələcək nəsillərə çatdırmaq cəsarətində zühur edir.

Bu gün Səməd Vurğunun yaradıcılığının köhnəliyini, sırf sovet hökumətinin tərənnümünə həsr olunduğu demək, ədəbiyyata dar kontekstə baxışın nəticəsidir. Çünki əsərə hər hansı zamanın kontekstində yox, zamanın fəvqində baxmaq lazımdır. Bu gün yenidən biz sovet dövründə yazılan əsərlərə fərqli baxışla baxaraq həmin əsərlərin içində bolşevik əsərinə işarə edən sətirləti məqamlar görürük. Bu əsərləri yaradan insanlar, mütəfəkkirlər başa düşüblər ki, biz əsərdəyik. Amma bunu açıq dilə gətirmək birbaşa ölüm demək idi.

Ötən əsrin 30-cu illərinin repressiyası bizim ədəbiyyatımıza, tariximizə, mədəniyyətimizə, ictimai-siyasi fikrimizə çox böyük zərbə vurub. Həmin dövrdə repressiya olunan ictimai xadimlər, yazıçılar, şairlər əgər repressiya olunmasaydılar, biz indiki inkişafımızı 100 il qabaqlaya bilərdik. Və bu yöndən baxanda, bəlkə də Səməd Vurğunu Allah repressiyadan kənarda saxlayıb. O da XX əsr ədəbiyyatımızı zənginləşdirmək missiyasını yerinə yetirib. Bəlkə də, Səməd Vurğunun çəkdiyi əzablar onun ömrünü tez sonlandırdı.

“Vəqif” dramı ilə bağlı ona Stalin mükafatı verilib. Əslində isə “Vəqif” dramında Səməd Vurğun mətnin üst qatında sovet ideologiyasına uyğun bir əsər yaratsa da, alt qatda istibdad, repressiyaya etiraz edirdi. Fikrimizə, “Vəqif” dramının alt qatında Qacar Stalinin, Vəqif isə repressiya olunmuş şair və yazıçıların ümumiləşdirilmiş obrazı idi. Və həmin əsərdə Vəqif həm də Səməd Vurğunun öz obrazıdır.

Ümumiyyətlə, Azərbaycan ədəbiyyatında şair obrazı yaratmaq istəsək, Səməd Vurğun istər ədəbiyyatdakı mövqeyi ilə, istər sanbalı ilə, ağırlığı ilə o obrazı tam şəkildə ifadə edə, arxetip səviyyəsinə qaldıra bilər.

Elnarə QARAGÖZOVƏ,
AMEA Ədəbiyyat İnstitutunun
aparıcı elmi işçisi, dosent